

تصاویر قصه‌گو

سیری در آثار بئاتریس پاتر چهره شاخص دوران طلایی ادبیات کودک انگلستان

پیتر هانت

جان راوتاون‌سند

تنظیم و ترجمه پرناز نیری

بئاتریس پاتر (چپ) و همسرش

طبیعت بود. به اندازه کافی مشهور است. در دوران جوانی که زنی ساکت و تنها بود، اولین نسخه از داستان پیتر، خرگوش کوچولو^(۱) را در نامه‌ای برای کودک بیمار معلمه سرخانه خود می‌نویسد. بعدها که به عنوان نویسنده شناخته شد، علی‌رغم مخالفت والدین ثروتمند و سختگیرش، مصمم می‌شود که با ناشر آثارش ازدواج کند، ولی مرگ ناگهانی نامزدش، مانع ازدواج می‌شود تا این که بالاخره در ۴۷ سالگی، با مردی روستایی ازدواج می‌کند.

پاتر، خدمت شایان توجهی به زبان ادبیات کودکان می‌کند و با به کارگیری زبان طنز که قابل فهم خردسالان است، شاهکارهایی خلق می‌کند که برای نمونه می‌توان از ترس‌های پیتر، خرگوش کوچولو در ابتدای داستان بنجامین^(۲) و یا ناتوانی پرسفید در تشخیص ماهیت واقعی آن «آقای محترم پشمالو و سبیلو» در داستان سرگذشت پر سفید^(۳) یاد کرد. پاتر، با در هم آمیختن زبان طنز،

داستان‌ها که محصولاتی اجتماعی به حساب می‌آیند، در عین حال، خود جامعه را به وجود می‌آورند و نقش مهمی در روند اجتماعی شدن کودکان ایفا می‌کنند.

جان راوتول^(۱)

سال‌های ۱۸۶۰ تا ۱۹۲۰ میلادی را دوران طلایی ادبیات کودکان انگلستان می‌دانند و این سال‌ها دوران رشد و کمال آن محسوب می‌شود. کتاب‌های این عصر، مشخصاً برای رده‌های سنی مختلف دوران کودکی نوشته شده و لحن بیان داستان‌ها به گونه‌ای است که بیش از پیش، کودکان را مخاطب قرار می‌دهد.

در این دوران، جنبه آموزش به کودکان (حتی اگر ناگزیر از آن بودند) کم‌رنگ و محو بود و در درجه دوم اهمیت، نسبت به وجه سرگرمی داستان قرار داشت. به بیان دیگر، رشد ادبیات کودکان، به دوری از بزرگترها تمایل داشته است. از میان کسانی که در این راه، نقش مؤثری ایفا کردند، می‌توان از شخصیت خاصی چون بئاتریس پاتر^(۲) نام برد. او به عنوان نویسنده و هنرمند برجسته کتاب‌های تصویری کودکان شناخته شده است. داستان زندگی این دختر بچه شهری تنها که مشتاق دانستن تاریخ طبیعی و آرزومند زندگی در

1. John Rochwell
2. Beatrix Potter
3. The Tale of Peter Rabbit
4. Benjamin Bunny
5. Jemima Puddle Duck

است و اینکه به ساده‌ترین و سراسرترین زبان بیان شود.»

دنیای توصیفی و تصویری او، ممکن است به کوچکی دنیای حیوانات و کودکان باشد، اما قوانین رفتاری حاکم بر آن داستان‌ها، به دنیای بزرگسالان مربوط است. این بدین معناست که او همان طور که می‌تواند با ظاهری مؤدبانه در راستای مسائل بزرگترها حرکت کند، همان‌گونه نیز قادر است با زیرکی، همچنان که در داستان شیپونک^(۲) از لباس پوشیدن کودکان، به لباس درآوردن آنان برسد که همگی نزد کودکان، از معنا و مفهوم آشکاری برخوردار است.

آن استیونس هابس^(۳) درباره تنوع سبک نگارش پاتر، چنین می‌نویسد:

«آثارش با داستان‌های خطی ساده شروع می‌شود و با داستان‌های حماسی پیچیده‌تر برای خردسالان ادامه می‌یابد. همچنین، از کم‌دی طبقه متوسط تا رمانس‌ها و درام‌های نمایشی بدکارانه گسترده‌گی دارد. در درام‌هایش، با مسائلی روبه‌رو می‌شویم که سخت و زنده و بدون هیچ پرده‌پوشی عنوان می‌شوند؛ البته با صرفه‌جویی بسیار در استفاده از واژگان. او کودکان را جدی می‌گرفت و معتقد بود که کودکان به کتاب‌هایی نیاز دارند که زبانی ساده و مستقیم داشته باشد. برای اولین بار در تاریخ ادبیات کودکان، با کتاب‌هایی روبه‌رو می‌شویم که برای کلمات، به اندازه تصاویر، ارزش قائلند.»

روی زندگی‌نامه و نیز فهرست آثار پاتر، کارهای خوبی صورت گرفته، اما شاید آن طور که باید آثارش نقد نشده‌اند؛ به خصوص که آثارش در وضعیت خاصی قرار دارند. در حال حاضر که او به عنوان یک چهره ملی و فرهنگی شناخته شده،

رک‌گویی و بیان ساده مطالب و بدون برخورد احساساتی، رابطه کودک درون خود را با کودکان حفظ می‌کند و به دلیل همین شخصیت بی‌غل و غش و قدرتمندش، توانسته چنین تأثیرگذار باشد. هنگامی که ناشرش، وارن، به او پیشنهاد تغییر عبارت اول داستان سرگذشت آقای تاد^(۱) را می‌دهد، او در جواب می‌نویسد:

«اصلاً متوجه منظور شما نمی‌شوم. اگر باعث رنجش شما نشود، باید بگویم که شما برخلاف من، بیش از حد از نظریات عامه مردم واهمه دارید. من مطمئنم همین طرز تلقی و برخورد موجب شده بتوانم به نوشتن این داستان‌ها ادامه دهم. بیشتر اشخاص، پس از کسب موفقیت و از ترس اینکه دوباره موفق نشوند، خود را به طرز چاپلوسانه‌ای جمع‌وجور می‌کنند و از گوشه و کنار کارهای بعدی‌شان می‌زنند.»

بدین ترتیب، او از خوانندگانی که با موضوع مرگ، احساساتی برخورد نمی‌کنند، تجلیل می‌کند (شوخوی درباره موضوع مرگ در صفحه دوم داستان اولش، پتر، خرگوش کوچولو). او کودکان داستان‌هایش را یاغی و نافرمان و شیطان‌نشان می‌دهد و از طرح موضوعاتی چون تنهایی و ترس هم اجتناب نمی‌کند. حتی بررسی شتاب‌زده آثارش، نشان‌دهنده دقت او در بیان طنزآمیز مطالب و ساختار دقیق نثرش است که امکان بلندخوانی آن را برای خردسالان فراهم می‌آورد.

پاتر درباره نحوه کار خود می‌نویسد:

«من در ابتدای کارم، بسیار بی‌دقت و شتاب‌زده هر چه به نظرم می‌رسد، می‌نویسم و بعد چیزهایی از آن را حذف می‌کنم و دوباره می‌نویسم و این کار را چندین بار ادامه می‌دهم. هر چقدر متن کوتاه‌تر و ساده‌تر باشد، بهتر است و چنانچه احساس کنم سبک نگارشم به آرایش نیاز دارد، انجیل می‌خوانم (عهد قدیم و جدید). به نظرم مهمترین نکته هنگام نوشتن برای خردسالان، داشتن حرفی برای گفتن

1. The Tale of Mr. Tod
2. The Tale of Tom Kitten
3. Anne Stevenson Hobbes

بئاتریس پاتر: «بیشتر اشخاص، پس از کسب موفقیت و از ترس این که دوباره موفق نشوند، خودشان را جمع و جور می‌کنند و از گوشه و کنار آثار بعدی خود می‌زنند.»

«آثار تراژیک گونه بی‌تغییر» توصیف و پیترو بنجامین را با قهرمانان دو شخصیتی آثار ادبی بزرگ، چون دن کیشوت سروانتس، مقایسه می‌کند. شکاکان به این مطالب چند پهلوی، شاید خوشحال شوند که بدانند گرین، در یادداشتی اذعان داشته که چندی پس از نشر این مقاله، نامه نسبتاً تند و گزنده‌ای از خانم پاتر دریافت کرده است که در آن جزییات خاصی از آن مقاله تصحیح شده بود. سرانجام، باید گفت که پاتر، با صراحت و سرسختی، نارضایتی خود را از مکتب نقد ادبی فرویدی و نظریات آنان ابراز کرده است. همین امر باعث دلسردی و تضعیف شوق و علاقه هم‌میهنانش می‌شود. دلیل این طرز برخوردش را چنین توجیه می‌کنند که پاتر، پس از ازدواج در ۴۷ سالگی، به خواست خود از دوشیزه پاتر خجالتی، به خانم هیلیس^(۵)، زنی روستایی، سخت و زیرک و بیش از پیش پوست کلفت تبدیل می‌شود. البته کنایات گرین را نباید خیلی هم جدی گرفت. گرین در پشت این مقاله کمی هجوآمیز، بدون شک، احترام قلبی عمیقی نسبت به آثار او داشته است. به خصوص که داستان سرگذشت ساموئل^(۶) را شاهکار پاتر می‌داند.

در همه آثار او، حلقه محکمی از واژگان، به همراه ساخت دقیق و شخصیت‌آفرینی تصویری، طنز نهفته، پایان‌های غیرقابل انتظار و ارضاکنده

بحث‌های بسیاری نیز درباره چگونگی عرضه و نشر آثارش در گرفته است. از سال ۱۹۹۳ که آثارش از قانون حق‌التألیف خارج شد، ناشرش اقدامات وسیعی بر علیه بهره‌برداری غیراخلاقی و تصاحب حق نشر آثارش به عمل آورده است. هر چند که شاید این حرکت خود نیز نوعی سوءاستفاده تلقی شود. در هر صورت، پاتر تقریباً از همان ابتدای کار هنری‌اش، زندگی را با طراحی کاغذ دیواری، طراحی بازی - سرگرمی، طراحی عروسک و چاپ کتاب‌های نقاشی گذرانده است. در سال ۱۹۸۷ نشر لیدی برد^(۱)، به چاپ مجدد پیترو خرگوش کوچولو و سنجابک^(۲)، به عکس‌هایی از عروسک‌های پارچه‌ای و صنتی جدید اقدام کرد. همین امر موجب درگرفتن بعضی‌های بسیاری در تأیید و تقبیح این رویه در چاپ آثار او شد و کلاً نظر جامعه را در دو قطب مخالف قرار داد.

هنگامی که به آثار پاتر می‌پردازیم، درمی‌یابیم منتقدان در رده‌بندی آثار او با مشکل مواجهند. بدون شک، برای نقد چنین مطالب ظریف و حساسی، این حجم عظیم نظریات و تفاسیر جایی ندارد (و به هر حال، چنین دارایی عمومی نباید به این همه شرح و بسط نیازی داشته باشد). گراهام گرین^(۳) از اولین منتقدانی بود که در همان سال‌ها آثار پاتر را نقد کرد و جای شک نیست که این مطالب را با طعنه و کنایه نوشته است. گرین در سال ۱۹۳۳ در مقاله‌ای، در مورد آثار او می‌نویسد که پاتر، هنگام «گزینش مطالب واقع‌گرایانه‌اش» بروز احساسات را بی‌دلیل می‌داند و از موضوع عشق و مرگ، به خونسردی می‌گذرد که البته، شاید بی‌شباهت با آثار ای.ام. فورستر^(۴) نباشد. آثار او را با عباراتی چون «کمدی‌های بی‌تغییر» و هم چنین

1. Ladybird Books
2. Squirrel Nutkin
3. Graham Greene
4. E. M. Forster
5. Mrs. Heelis
6. The Tale of Samuel Whiskers

بئاتریس پاتر: «به نظرم مهمترین نکته هنگام نوشتن برای خردسالان، داشتن حرفی برای گفتن است و این که به ساده‌ترین و سراسر است‌ترین زبان بیان شود.»

مشترک است. با وجود آن‌که هریک از آثار، در ماهیت و طبیعت خود از یکدیگر متمایزند، ولیکن همگی در نوع خود، منحصر به فرد به شمار می‌روند. همه این داستان‌ها تنه اصلی کاری را تشکیل می‌دهند که در کودکان، عشق به طبیعت را استحکام می‌بخشد. بسیاری از نویسندگان کودکان، متن را در درجه اول اهمیت قرار داده‌اند و تصاویر را مکمل متن آورده‌اند. در مورد آثار بئاتریس پاتر که یکی از مشهورترین تصویرگران فانتزی دنیای حیوانات است، تصاویرش مقدم بر متن داستان‌هایش است و اغلب، در مقام هنرمندی از او یاد می‌شود که داستان‌هایی را برای همراهی با تصاویر جذاب و آبرنگش خلق کرده است. البته در بررسی‌های اخیر آثارش، تأکید بیشتری بر زیبایی و دقت نثر داستان‌هایش شده که به زبان طنز و با بذله‌گویی و در کوتاه‌ترین جملات ممکن بیان می‌شوند. برای نمونه، در داستان شیطونک، برای ترسیم سروصدای زیادی که بچه گربه‌ها، هنگام مهمانی عصرانه مادرشان راه انداخته‌اند، این‌طور می‌نویسد: «اما درست برعکس، بچه‌ها ابداً نسوی سخت‌خواب‌شان نبودند؛ به هیچ‌وجه.» نامه‌نگاری‌های متعدد او با ناشرش و تصحیحاتی که روی متن و نمونه‌خوانی‌های بعدی که در چاپخانه انجام می‌داد، نشانگر دقت و نگرانی او هنگام چاپ متن و تجدید چاپ تصاویرش است. نقاشی‌های او با دقت و طنز خاصی کشیده شده؛ بدون دخالت احساسات که البته، هنگام کار روی شخصیت‌هایی که معمولاً موش، خرگوش، خوک و بچه گربه هستند، کار بسیار دشواری است. تصاویرش، با دورنماهای بسیار بی‌نظیر و فوق‌العاده‌ای کشیده شده‌اند. بین اولین اثر او که به

گردش ممنوعه پیتر، خرگوش کوچولو، در باغ آقای مک گرگور^(۱) (۱۹۰۲) می‌پردازد تا داستان بچه خوک^(۲) که دعوتی است برای آزادی (۱۹۱۳)، و در همان سال ازدواج نوشته شده، پاتر ۱۹ کتاب قطع کوچک چاپ می‌کند که هر کدام در نوع خود، منحصر به فرد است. در حالی که اولین آثارش، کودکان را از عاقبت نافرمانی آگاه می‌سازد، در ادامه راهش، پاتر با کودکان شیطان و ماجراجویش تا حدی همدردی می‌کند و فقط به پیام‌هایی که ارزش‌های عملی و مهم دارند، می‌پردازد. بنابراین، هنگام رویارویی با شخصیت‌های گستاخ و بی‌ادبی چون سنجابک، شیطونک و دو بچه موش بد، باید به دنبال چیزی و رای خرابکاری و شورش کودکانه باشیم. او با داستان پیتر، خرگوش کوچولو با حس انتقام‌جویی خاص، وارد بهشت ممنوعه می‌شود (مادر پیتر می‌گوید: «به باغ آقای مک گرگور نزدیک نشوید»^(۳)). در داستان بچه خوک به مضمون سفر و فرار، در داستان جرمی فیشر^(۴) به ماجراجویی دست می‌زند و در سرگذشت پسر سفید به مضمون فریب و مکر می‌پردازد. در حالی که در بعضی آثار دیگرش وجدان و ارزش‌های طبقه متوسط و پاکیزگی را با شک زیاد می‌نگرد. آثارش مضامین متعددی را دربر می‌گیرد و در پایان همین رشته آثار است که با داستان

1. Mr. McGregor

2. Pigling Blands

۳. در داستان پیتر خرگوش کوچولو (The Tale of Peter Rabbit)، مادر پیتر، از بچه‌هایش می‌خواهد وارد باغ آقای مک گرگور نشوند، ولی پیتر، حرف‌های مادر را نشنیده می‌گیرد و ماجرا با ورود او به باغ ممنوعه، آغاز می‌شود.

4. Jeremy Fisher

یادآوری:

در سال ۱۳۷۶، نشر هرم، دو اثر از این نویسنده و تصویرگر چاپ کرد که هر دو، ترجمه پدرام مقیم اسلام است.

پس از مقابله سرگذشت شیطونک (The Tale of Tom Kitten با اصل آن، گفتنی است که در مجموع، در هر صفحه نکته یا موردی از قلم افتاده و یا اشتباهی ترجمه شده است که همگی حائز اهمیت‌اند. حذف این موارد ظریف، از ارزش کار این مؤلف بسیار کاسته است. مترجم، هنگام انتخاب این اثر کلاسیک با ارزشش، باید با نویسنده‌اش آشنا می‌شد و به حساسیت‌های نویسنده پی می‌برد. به این ترتیب، می‌توانست خیلی آسان‌تر، مقصود مؤلف را به خواننده برساند.

ترجمه کتاب خردسالان با حجم کم، صرف وقت بیشتری می‌طلبد و تنها در این صورت است که اثر ارزنده‌تری ارائه می‌شود. نثر این داستان در ترجمه، آن سادگی و روانی ویژه داستان‌های پاتر را ندارد و برای گروه سنی الف و ب قدری سنگین است.

کتاب بعدی که سرگذشت پر سفید (The Tale of Jemima Puddle - Duck) نام دارد، در کل ترجمه خوبی دارد و به جز چند مورد، با متن اصلی اختلاف چندانی ندارد. در این کتاب، دقت مترجم چند برابر شده است.

انعطاف‌ناپذیر آقای تاد آشنا می‌شویم. داستانی که حکایت از حرص، خشونت، انتقام و سوءقصد دارد که بسیاری از کودکان را به وحشت می‌اندازد و در آن، به تأیید تنفر و خشم، هم‌چون مسئله‌ای حل‌نشده و غیرقابل رفع می‌پردازد و بدین صورت، دوران او به پایان می‌رسد.

فهرست منابع:

An Introduction to Children's Literature, PETER HUNT
Writtern For Children, JOHN ROWE TOWNSEND
Children's Literatrye-AN Illustrated History, Edited by PETER HUNT

گراهام گرین، از اولین منتقدانی بود که آثار بثاتریس پاتر را با طعنه و کنایه نقد کرد و «سرگذشت ساموئل» را شاهکار پاتر نامید.